

Тактична підготовка механізованого батальйону

Механізований батальйон — основний загальновійськовий тактичний підрозділ у механізованих (мотострілецьких, мотопіхотних, моторизованих) військах багатьох держав, який призначений для виконання тактичних завдань у складі загальновійськового формування (полк, бригада, дивізія), а в деяких випадках і самостійно у тісній взаємодії зі з'єднаннями, частинами та підрозділами інших родів військ та спеціальних військ Сухопутних військ у різних умовах. Механізований батальйон оснащений сучасною бойовою та іншою технікою, високоманеврений на полі бою, має значну броньовану захист та стійкість до зброї масового ураження противника. Батальйон здатні при взаємодії з сусідами і самостійно міцно утримувати зайнятий район оборони на різній місцевості і за будь-якої погоди, знищувати повітряні десанти, вертольоти та інші низьколітаючі цілі противника, успішно вести наступ, проводити марш на великі відстані, швидко використовувати результати вогневих ударів. завершення розгрому супротивника.

Видання розраховане на широкий загаль зацікавлених читачів: військовозобов'язаних та військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, органів правосуддя, практикуючих правників, здобувачів вищої освіти, науковців, вчителів загально-освітніх шкіл, які викладають предмет «Захист України», викладачів вищих навчальних закладів тощо. Стане в нагоді під час підготовки військовослужбовців Збройних Сил України, Національної гвардії України, Національної поліції України, Служби безпеки України.

ЦЕНТР ОПЕРАТИВНИХ СТАНДАРТІВ І МЕТОДИКИ
ПІДГОТОВКИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ СПІЛЬНО З
ГОЛОВНИМ УПРАВЛІННЯМ ДОКТРИН ТА ПІДГОТОВКИ
ГЕНЕРАЛЬНОГО ШТАБУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

ОБМЕЖЕННЯ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ:
обмежень для розповсюдження немає

ТАКТИЧНА ПІДГОТОВКА МЕХАНІЗОВАНОГО БАТАЛЬЙОНУ

МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Видавництво
«Центр учбової літератури»
Київ – 2022

Укладач:

Петков Сергій Валерійович — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного та приватного права Гуманітарного навчально-наукового інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського.

Тактична підготовка механізованого батальйону. Методичний посібник. — Т 15 Київ: «Центр учбової літератури», 2022. — 164 с.

ISBN 978-611-01-2685-4

Механізований батальйон — основний загальновійськовий тактичний підрозділ у механізованих (мотострілецьких, мотопіхотних, моторизованих) військах багатьох держав, який призначений для виконання тактичних завдань у складі загальновійськового формування (полк, бригада, дивізія), а в деяких випадках і самостійно у тісній взаємодії зі з'єднаннями, частинами та підрозділами інших родів військ та спеціальних військ Сухопутних військ у різних умовах. Механізований батальйон оснащений сучасною бойовою та іншою технікою, високоманеврений на полі бою, має значну броньовану захист та стійкість до зброї масового ураження противника. Батальйон здатні при взаємодії з сусідами і самостійно міцно утримувати зайнятий район оборони на різній місцевості і за будь-якої погоди, знищувати повітряні десанти, вертольоти та інші низьколітаючі цілі противника, успішно вести наступ, проводити марш на великі відстані, швидко використовувати результати вогневих ударів. завершення розгрому супротивника.

Видання розраховане на широкий загал зацікавлених читачів: військово-зобов'язаних та військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, органів правосуддя, практикуючих правників, здобувачів вищої освіти, науковців, вчителів загально-освітніх шкіл, які викладають предмет «Захист України», викладачів вищих навчальних закладів тощо. Стане в нагоді під час підготовки військовослужбовців Збройних Сил України, Національної гвардії України, Національної поліції України, Служби безпеки України.

ISBN 978-611-01-2685-4

© «Центр учбової літератури», 2022.

ЗМІСТ

	ВСТУП	6
	ПОСИЛАННЯ НА ВІЙСЬКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ	7
	ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ВИЗНАЧЕННЯ	9
	ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕННЯ ТА УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ	11
1	МІСЦЕ ТАКТИКИ В ВОЄННОМУ МИСТЕЦТВІ	13
1.1	Загальні положення	13
1.1.1	Основні задачі, які досліджує тактика	13
1.2	Розвиток тактики з початку виникнення до сьогодення	14
1.2.1	Тактика епохи рабовласницького ладу	14
1.2.2	Тактика епохи феодального ладу	15
1.2.3	Тактика епохи капіталізму	16
1.2.4	Тактика збройних сил ХХ століття	17
1.2.5	Тактика збройних сил ХХІ століття	19
1.2.6	Тактика Збройних Сил України 2014 – 2019 роки	20
1.3	Розвиток тактики з урахуванням досвіду дій військ в ООС (АТО)	21
1.4	Тактична підготовка армій провідних держав світу (на прикладі армії США)	27
2	ВИМОГИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ	30
2.1	Загальні положення	30
2.1.1	Завдання тактичної підготовки	32
2.1.2	Спрямованість тактичної підготовки	32
2.2	Форми та методи тактичної підготовки	35
2.2.1	Зміст тактичної підготовки	35
2.2.2	Форми навчання	35
2.2.3	Методи навчання	36
2.2.4	Приклади форм і методів підготовки	36
2.3	Індивідуальна та колективна підготовка	37
2.3.1	Система тактичної підготовки	37
2.3.2	Індивідуальна підготовка	38
2.3.3	Колективна підготовка	39
3	ОРГАНІЗАЦІЯ ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ	39
3.1	Планування занять	39
3.1.1	Сутність планування підготовки	39
3.1.2	Порядок планування підготовки	41
3.1.3	Визначення переліку навчально-бойових завдань	42
3.1.4	Планування тактичних занять з урахуванням визначених бойових спроможностей	43
3.2	Підготовка до занять	43
3.2.1	Підготовка керівників занять	43
3.2.1.1	Розрахунок часу та вибір місцевості на заняття	44
3.2.1.2	Затвердження плану проведення заняття	45

3.2.2	Підготовка підрозділів	45
3.2.3	Підготовка та застосування підрозділів позначення дій противника (OPFOR)	47
3.2.3.1	Підготовка підрозділів позначення дій противника (OPFOR)	47
3.2.3.2	Застосування підрозділів позначення дій противника (OPFOR)	48
3.2.3.3	Застосування систем імітації MILES (LASERTAG)	48
3.2.4	Підготовка району проведення занять	49
3.2.4.1	Планування імітації тактичних дій і результатів застосування різних вогневих засобів	49
3.2.4.2	Використання системи об'єктивного контролю	50
3.2.5	Підготовка озброєння та військової техніки	50
3.2.6	Підготовка навчальної матеріально-технічної бази	51
3.2.7	Огляд готовності до проведення заняття (навчання)	52
3.3	Морально-психологічне забезпечення	53
4	МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ	54
4.1	Загальні положення	54
4.2	Методика проведення занять зі штабом батальйону	55
4.2.1	Мета та завдання підготовки штабів	55
4.2.2	Використання НМТБ (комп'ютерні програми, тренажери) для підготовки штабу	58
4.2.3	Радіотренування	58
4.2.4	Проведення штабних тренувань	59
4.2.4.1	Роздільні штабні тренування	60
4.2.4.2	Спільні штабні тренування	60
4.2.4.3	Командно-штабні тренування	61
4.3	Методика проведення занять з підрозділами	61
4.3.1	Методика проведення теоретичних занять	62
4.3.2	Методика проведення практичних занять	63
4.3.2.1	Методичні прийоми проведення заняття	64
4.3.2.1	Тактико-стройові заняття	67
4.3.2.2	Тактичні заняття	68
4.3.3	Методика проведення занять в особливих умовах	70
4.3.3.1	Особливості проведення занять в умовах обмеженого бачення	70
4.3.3.2	Особливості проведення занять в лісі та лісисто-болотистій місцевості	71
4.3.3.3	Особливості проведення занять в горах	72
4.3.3.4	Особливості проведення занять в урбанізованій місцевості	74
4.3.4	Методика проведення показових, демонстраційних занять	75
4.3.5	Методика проведення тактичних навчань	76
4.4	Аналіз проведених дій	78
Додатки:		
1	Перелік навчально-бойових завдань з колективної підготовки типового механізованого (гірсько-штурмового (гірсько-піхотного) батальйону під час підготовки до	80

	визначеної спроможності (основного завдання) (Приклад)	
2	Стандарт колективної підготовки: ФУНКЦІОНАЛЬНА ГРУПА №4 “ЗАСТОСУВАННЯ (ВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЙ, ВЕДЕННЯ БОЮ, БОЙОВИХ ДІЙ)” СТК 0101.411.0602 “ВЕДЕННЯ ПОЗИЦІЙНОЇ ОБОРОНИ (Механізована рота)” (Приклад)	103
3	Стандарт колективної підготовки: ФУНКЦІОНАЛЬНА ГРУПА №4 “ЗАСТОСУВАННЯ (ВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЙ, ВЕДЕННЯ БОЮ, БОЙОВИХ ДІЙ)” СТК 0101.311.0202 “ВЕДЕННЯ ПОЗИЦІЙНОЇ ОБОРОНИ (Механізований батальйон)” (Приклад)	116
4	Методика проведення заняття з механізованою ротою: Підготовка та ведення наступального бою (Варіант)	131
5	Методика проведення заняття з механізованою ротою: Підготовка та ведення наступального бою в штурмовій групі у населеному пункті (Варіант)	137
6	Методика проведення заняття з механізованою ротою: Підготовка та ведення оборонного бою (Варіант)	144
7	Методика проведення заняття з механізованим батальйоном: Ведення наступального бою з висуванням з глибини (Варіант)	151
8	Методика проведення заняття з механізованим батальйоном: Ведення наступального бою з форсуванням водної перешкоди (Варіант)	157
	СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ (ДЖЕРЕЛ)	163
	ДЛЯ ЗАМІТОК	164

ВСТУП

Тактика дій та методика навчання безупинно вдосконалюються та змінюються. Це обумовлено низкою факторів, і в першу чергу змінами у формах і способах застосування військ, озброєння, бойової техніки і організаційної структури, як наших військ, так і військ противника.

Все це зобов'язує командирів підрозділів знати:

основи організації тактичної підготовки;

порядок підготовки і проведення заходів;

призначення, склад і порядок використання навчальної матеріально-технічної бази;

вміти методично грамотно готувати та проводити заняття і навчання з підлеглими підрозділами.

Аналіз досвіду проведення Операції об'єднаних сил (раніше Антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей) (далі – ООС (АТО)) показує, що в бою дедалі більше використовуються способи тактичних дій, такі як: розвідувально-пошукові, ударно-штурмові, рейдові, блокуючі дії; охорона комунікацій; супроводження колон та інші, які проводяться спільно з формуваннями інших силових структур; з'явилися нові елементи бойового порядку військових частин і підрозділів – тактичні групи ротної, батальйонної ланок, мобільні, маневрені, пошуково-ударні, винищувальні протидиверсійні тощо.

Зміни в тактичній підготовці, а також підвищена вимогливість до морально-бойових якостей особового складу істотно впливають на зміст, методику організації та проведення занять і навчань.

Таким чином, досягнення успіху у виконанні підрозділами бойових завдань цілком і повністю буде залежати:

по-перше, від рівня індивідуальної підготовки військовослужбовців (відпрацьованих до автоматизму способів дій при озброєнні (зброї), а також способів і прийомів дій в різних умовах обстановки);

по-друге, від навченості командирів тактичної ланки ефективно управляти підлеглими підрозділами та здійснювати забезпечення в інтересах дій кожного військовослужбовця підрозділу;

по-третє, від уміння командира навчити особовий склад та підрозділ в цілому виконанню поставленого завдання у взаємодії між всіма елементами бойового порядку, а також від безперервного і стійкого підтримання взаємодії між безпосередніми виконавцями та командирами по місцю і часу в різних умовах обстановки.

ПОСИЛАННЯ НА ВІЙСЬКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ

Позначка військової публікації	Повне найменування військової публікації
1	2
	а. Спільний наказ Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України від 22.02.2016 №95 “Про затвердження Концепції підготовки Збройних Сил України”
	б. Єдиний перелік (каталог) спроможностей Міністерства оборони України, Збройних Сил України та інших складових сил оборони”, затверджений Міністром оборони України 09.12.2019 року (зі змінами)
	в. Типовий перелік завдань Збройних Сил України за сценаріями виникнення та розвитку ситуацій воєнного характеру”, затверджений начальником Генерального штабу – Головнокомандувачем Збройних Сил України 11.12.2019 року
	г. Директива Генерального штабу Збройних Сил України від 26.12.2019 № 23/ДСК “Про організацію підготовки Збройних Сил України в 2020 навчальному році”
ВКП 7-00(03).01	г. Доктрина з організації оцінювання (сертифікації) у Збройних Силах України, затверджена начальником Генерального штабу Збройних Сил України 30.06.2020
ВКП 7-00(03).01	д. Доктрина з підготовки у Збройних Силах України, затверджена начальником Генерального штабу Збройних Сил України 01.07.2020
ВКДП 7-00(03).02	е. Методичні рекомендації “З планування підготовки у Збройних Силах України” затверджені ПЗНГШ Збройних Сил України 14.11.2019
ВКДП 7(5)-00(01).01 ВКДП 7-00(03).02	ж. Типовий каталог завдань з підготовки Збройних Сил України” та “Інструкція про порядок розроблення (розміщення) стандартів (каталогів завдань) з підготовки та проведення оцінювання за стандартами підготовки Збройних Сил України” які введени в дію наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 27.02.2020 № 26 “Про порядок розроблення (розміщення) стандартів (каталогів завдань) з підготовки та проведення оцінювання за стандартами підготовки Збройних Сил України”

1	2
ВП 7(3)-00(01).01	к. “Тимчасова інструкція з процесу аналізу проведених дій заходів підготовки”, затверджена начальником Головного управління підготовки Збройних Сил України 27.12.2019
ARTEP 7-15	л. Army training evaluation programme Програма бойової підготовки
FM 7-0	м. Train to win in a complex world”, october 2016 (Спрямованість бойової підготовки на досягнення здатності перемагати у складних умовах сучасного світу”, видання Штаб-квартира Міністерства Сухопутних Військ, Вашингтон Округ Колумбія, 5 жовтня 2016 року

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ВИЗНАЧЕННЯ

Аналіз проведених дій (After action review) – динамічне, об’єктивне, обговорення особливостей виконання завдань особовим складом відповідно до стандартів. Кожен військовослужбовець може і повинен брати участь в АПД, якщо в нього є розуміння, інформація, погляди чи питання, що допоможуть підрозділу визначити і подолати слабкі сторони та зміцнити сильні.

Тактика (давньогрецької *taktika* – мистецтво шикуння військ, від давньогрецької *tasso* – шикую війська) – наймасовіша галузь та найстаріша складова (як і стратегія) воєнного мистецтва, що охоплює теорію та практику підготовки та ведення бою підрозділами та військовими частинами.

Методики – документ, який визначає сукупність способів і прийомів доцільного проведення процесу підготовки.

Методи навчання – це сукупність прийомів і способів, за допомогою яких здійснюється передача і засвоєння знань, формування навичок і вмінь, виховання високих морально-ділових якостей особового складу, забезпечується злагодження (бойове злагодження) підрозділів та штабів.

Посібник – це навчальне видання, яке доповнює або частково замінює підручник у викладі навчального матеріалу з певного предмета, курсу підготовки або сфері діяльності (підготовки, застосування тощо) військових частин (підрозділів, військовослужбовців) Збройних Сил України. Посібник повинен мати більш деталізований навчально-методичний матеріал та містити необхідний довідковий графічний матеріал у вигляді (рисуноків, ескізів, діаграм, графіків, схем тощо).

Завдання (підзавдання) – це чітко визначена дія (-ї), яка (-і) оцінюється та виконується органом військового управління, військовою частиною (штабом, підрозділом, тимчасово створеним військовим формуванням), військовослужбовцем.

Каталог (підкаталог) завдань (підзавдань) (Mission-essentialtask) (далі – КЗ(П) (MET)) – структурований та систематизований перелік основних (додаткових, додаткових супутніх) завдань (підзавдань), складений у певному порядку з відображенням наданих позначень (набір реєстраційних кодів) та найменуванням завдання (підзавдання), які застосовуються військовою організаційною структурою або військовослужбовцем для виконання визначеного завдання з метою набуття необхідних спроможностей.

Перелік навчально-бойових (оперативних, спеціальних), індивідуальних завдань (Mission-essential task list) (далі – ПНБ (О,С,І) З (METL)) – це перелік основних (додаткових, додаткових супутніх) завдань (підзавдань) необхідний для ефективного виконання визначеного основного завдання, яке визначається органу військового управління, військовій частині (штабу, підрозділу, тимчасово створеному військовому формуванню), військовослужбовцю для відпрацювання під час заходів підготовки з метою послідовного набуття необхідних оперативних (бойових, спеціальних), індивідуальних спроможностей, передбачених оперативними (бойовими) планами та програмами індивідуальної підготовки.

Оперативні (бойові, спеціальні) спроможності – сукупність властивостей, які визначають здатність органів військового управління (штабу), військової частини (підрозділу, корабля) виконати завдання (бойові завдання) за призначенням відповідно до визначених стандартів підготовки.

Оцінювання (Evaluation) – процес перевірки діяльності, оперативних (бойових, спеціальних) спроможностей та виконання завдань об'єктами оцінювання у відповідності до визначених стандартів, критеріїв та можливості зарахування його до переліку готових військових організаційних структур.

Стандарт підготовки – нормативний документ (уніфікований процес), який визначає послідовність досягнення органами військового управління (штабами, військовими частинами, підрозділами, кораблями, військовослужбовцями) оперативних (бойових, спеціальних, індивідуальних) спроможностей до виконання конкретних завдань та визначає критерії їх оцінки. Стандарти підготовки (далі – СТП) поділяються на стандарти індивідуальної (базової загальновійськової, фахової) підготовки (далі – СТИ) та колективної підготовки (далі – СТК) і спрямовуються на досягнення сумісності у підготовці підрозділів ЗС України та держав – членів НАТО.

Спроможність – властивість, що дозволяє здійснювати певні дії для досягнення конкретної мети з урахуванням визначених ресурсів.

Вправа – цілеспрямоване та планомірно організоване виконання розумових та практичних дій (прийомів) з метою засвоєння знань, оволодіння, формування та удосконалення практичних умінь та навичок.

Норматив – часовий, кількісний і якісний показник виконання окремими військовослужбовцями або підрозділами поставлених завдань, прийомів і дій, пов'язаних із застосуванням зброї та військової техніки в ході бойової підготовки.

Прийом – окрема дія, рух.

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕННЯ ТА УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

Скорочення та умовні позначення	Повне словосполучення та поняття, що скорочуються
1	2
АТО	Антитерористична операція
АСУ і ЕВТ	Автоматизована система управління та електронно-вимірювальна техніка
АПД	Аналіз проведених дій
БМП	Бойова машина піхоти
БРТ	Бронетранспортер
БП	Блокпост
БТГр	Батальйонна-тактична група
БпЛА	Безпілотні авіаційні апарати (комплексів)
БпЛК	Безпілотні авіаційні комплекси
ВМС	Військово морські сили
ВОП	Взводний опорний пункт
ВУП	Вогневе ураження противника
ДРГ	Диверсійно-розвідувальна група
ДРС	Диверсійно-розвідувальна силами
КСП	Командно-спостережний пункт
ІМБД	Імітаційне модулювання бойових дій
КШТ	Командно-штабні тренування
КШН	Командно-штабні навчання
КПП	Контрольно перепускний пункт
МПЗ	Морально-психологічне забезпечення
НМТБ	Навчальна матеріально-технічна база
НЗФ	Незаконні збройні формування
ПММ	Паливно-пастильні матеріали
ПНБ (О,С,І) З	Перелік навчально-бойових (оперативних, спеціальних, індивідуальних) завдань
РТГр	Ротно-тактична група
РТК	Ротний тактичний комплект
РВК	Розвідувально-вогневі комплекси
РШТ	Роздільні штабні тренування
СТП	Стандарт підготовки
СТК	Стандарт колективної підготовки
СТІ	Стандарт індивідуальної (базової загальновійськової, фахової) підготовки
СПТ	Спільні штабні тренування
ТГр	Тактична група
ООС	Операція об'єднаних сил
ОВТ	Озброєння та військової техніки (далі –

1	2
BMT (БЗВП)	Basic military training Програма базової загальновійськової підготовки
MET	Mission-essential task
METL	Mission-essential task list
CL	Check list Оціночний лист
MILES (LASERTAG)	Multiple Integrated Laser Engagement System Лазерна система імітації тактичних дій
OPFOR	Підрозділ позначення дій противника
BLUFOR	Дружні сили
JCATS, BATTLE COMMAND	Програмне забезпечення засобів імітаційного моделювання бойових дій
NATO (НАТО)	North Atlantic Treaty Organization (Організація Північноатлантичного договору)

1. МІСЦЕ ТАКТИКИ В ВОЄННОМУ МИСТЕЦТВІ

1.1. Загальні положення

Структурно тактика складається із загальної тактики, тактики родів військ і спеціальних військ.

Теорія тактики досліджує закономірності, характер і зміст бою, розробляє способи його підготовки і ведення. Практика тактики охоплює діяльність командирів, штабів і військ (сил) по підготовці і веденню бою. Тактична підготовка – це головний вид бойової підготовки військ, основа польової виучки. Її спрямовують на:

відпрацювання навичок, ініціативи та самостійності в прийнятті рішень під час виконання поставленого завдання;

вивчення бойових можливостей своїх сил, у тому числі й взаємодіючих, та тактики їхніх дій;

вивчення бойових можливостей сил та засобів імовірного противника і тактичних прийомів їх використання;

вивчення питань правового регламентування засобів і методів ведення бойових дій.

1.1.1. Основні задачі, які досліджує тактика

Розгром противника в бою досягається тісним поєднанням вогню, удару і маневру підрозділів, частин різних родів військ і видів Збройних Сил; завдання тактики полягає в тому, щоб знайти оптимальне поєднання цих елементів загальновійськового бою і діючих у ньому сил та засобів.

Важливою задачею тактики є вивчення сил і засобів противника, його поглядів на застосування їх у бою, а також на способи ведення різних видів бою; виявлення сильних та слабких сторін озброєння, техніки, організації військ і тактики дій противника.

Тактика розробляє способи застосування різних видів сучасної зброї, а також захисту військ від зброї противника.

При вивченні оборонного бою тактика розробляє питання організації і ведення оборони в тактичній ланці, ведення оборонного бою в особливих умовах, в оточенні та при відході.

Вивчаючи наступальний бій, загальна тактика розробляє способи його організації і ведення при прориві оборони, переслідуванні противника, що відходить, наступу з подоланням водних перешкод, способи організації і ведення зустрічного бою, особливості наступу вночі, у місті та інших особливих умовах.

Загальна тактика включає також питання пересування військ і розташування їх на місці.

Крім того, тактика вивчає питання управління, всебічного забезпечення бою і виробляє практичні рекомендації щодо їх рішення в різних умовах. Розробляє вимоги до організаційно-штатної структури військових підрозділів і рівня їх бойової підготовки.

На зміни в принципових положеннях тактики впливають соціальні і технічні процеси, що протікають на конкретному етапі розвитку суспільства, в цілому, і зокрема конкретної держави, а також вимоги, що витікають з концептуальних основ воєнної доктрини, підготовки і ведення військових операцій, бойових статутів, всебічного аналізу бойового досвіду, керівних документів, які регламентують питання підготовки та ведення бойових дій та інших документів.

Тактика розвивається під впливом появи досконалішої і новішої зброї та військової техніки, і залежить від:

- стану теорії і практики підготовки та ведення бою;
- стану підготовки військових частин і підрозділів та їхніх управлінь;
- необхідної кількості і якості сучасної зброї;
- обладнання простору ведення бойових дій;
- наявності та готовності пунктів управління;
- відповідності організаційно-штатної структури озброєнню, формам і способам ведення бою та підготовці особового складу;
- поглядів військових фахівців на підготовку і ведення бою;
- бойового досвіду військових частин і підрозділів та бойової підготовки.

1.2. Розвиток тактики на початку виникнення до сьогодення

1.2.1. Тактика епохи рабовласницького ладу

Розвиток тактики йшов від простих способів дій військ на полі бою до складніших. Вже полководці старовини в ході підготовки і ведення війн виробляли і удосконалювали прийоми ведення бою. На ранньому рівні розвитку рабовласницького суспільства бій зводився до прямолінійного руху і рукопашної сутички воїнів, озброєних холодною зброєю. Підготовка проходила на рівні індивідуального володіння зброєю.

Якісне поліпшення зброї, організації військ і навченість воїнів привело до появи досконаліших бойових порядків і відповідній зміні тактики. У давньогрецькій армії виникла фаланга – щільна і глибока (8 – 12 і більше шеренг) побудова важкої піхоти, яка завдавала сильного первинного удару, але була неповоротка і не здатна до маневру на полі бою. Грецький полководець Епамінонд у битві при Левкотрах (371 до н. е.) поклав початок застосуванню головного тактичного принципу нерівномірного розподілу військ по фронту в цілях зосередження сил для завдання головного удару на вирішальному напрямку.

Подальший розвиток цей принцип отримав в армії Олександра Македонського (4 ст. до н. е.), який уміло створював перевагу в силах для завдання головного удару, комбіновано використовуючи важку і легку кінноту і піхоту. Полководець Ганнібал в битві при Каннах (216 до н. е.) вперше завдав головного удару не на одному фланзі, як Епамінонд і Олександр Македонський, а на двох, досягнувши оточення і майже повного знищення більшої за чисельністю римської армії.

Найвищого розвитку при рабовласницькому ладі тактика досягла в армії Давнього Риму. Вже наприкінці 4 ст. до н. е. римська армія перейшла від тактики малорухливої фаланги до маневренішої тактики маніпул. Легіон в бою розчленовувався по фронту і в глибину на 30 тактичних одиниць – маніпул (не враховуючи легкоозброєних воїнів), які могли маневрувати і взаємодіяти між собою. В кінці 2 – початку 1 ст. до н. е. маніпулярна тактика була замінена когортною. Когорта, що складалася з 3 маніпул, стала сильнішою тактичною одиницею, хоча декілька менш маневреною, ніж маніпула. Значну роль в польовій битві стали грати полегшені металеві машини (балісти і катапульти). Подальше удосконалення когортна тактика набула за Гая Юлія Цезаря, який майстерно застосовував різні види маневру і шиккування бойових порядків. Римський військовий теоретик Вегетій (кінець 4 ст.) узагальнив досвід римської армії і розробив всілякі бойові порядки і різні способи ведення бою.

При цьому підготовка війська вже розподілялася на індивідуальну та колективну у складі підрозділу.

1.2.2. Тактика епохи феодального ладу

У епоху феодалізму аж до завершення перевороту у військовій справі викликаній розвитком вогнепальної зброї (16 ст.), теорія і практика тактики розвивалися повільно. В період формування і перемоги капіталістичного строю отримала розвиток лінійна тактика, пов'язана з оснащенням армій вогнепальною зброєю, у тому числі артилерією, і підвищенням ролі вогню в бою, а також з комплектуванням армій найманими солдатами, не здібними до самостійних ініціативних дій. За цією тактичною схемою війська розташовувалися для ведення бою в лінії; результат битви вирішувався фронтальним зіткненням і потужністю рушничного і артилерійського вогню. Лінійну тактику характеризували шаблонність і повільність дій військ.

Глибокі зміни в тактиці сталися під час Великої французької революції і національно-визвольних воєн кінця 18 – початку 19 століть, які призвели до створення в країнах Західної Європи масових армій на основі загальної військової повинності і удосконаленню озброєння. До кінця 18 ст. лінійна тактика вичерпала свої можливості; французькі, російські, німецькі і інші армії перейшли до нової тактики, заснованої на поєднанні колон і розсипних строїв. Ця тактика характеризувалася активністю, рішучістю дій і маневреністю військ, ініціативою начальників, взаємодією родів військ, розчленовуванням бойових порядків по фронту і в глибину. Війська в розсипному строю передували бою нанесенням противникові вогневого ураження, а війська, побудовані в батальйонні колони, завдавали вирішального удару. У вдосконалення нових способів ведення військових дій в кінці 18 – початку 19 вв. великий вклад внесли Наполеон I, що масово використовував артилерію і кінноту, Суворов О. В. та Кутузов М. І., тактика військ яких характеризувалася рішучим наступом і наполегливою обороною, широким застосуванням маневру військами, завданням одночасних і послідовних ударів, невідступним переслідуванням ворога.

Такі приклади ведення бойових дій передували розвитку колективної підготовки сучасності.

1.2.3. Тактика епохи капіталізму

Подальший розвиток тактики пов'язаний з впровадженням у війська в 2-ій половині 19 ст. нарізної зброї, що володіла в порівнянні з гладкоствольною більшою далекобійністю, скорострільністю і влучністю. Досвід бойових дій показав, що застосування колон на полі бою стало неможливим, оскільки вони несли великі втрати від прицільного артилерійсько-стрілецького вогню ще на етапі зближення з противником. Тому, в ході Кримської (1853 – 1856), франко-пруської (1870 – 1871), російсько-турецької (1877 – 1878) воєн в основному завершився перехід до стрілецьких ланцюгів. У наступі піхота стала застосовувати перебігання, переповзання і самоокопування, поєднувати вогонь, маневр і удар. В обороні, з метою підвищення її стійкості, стали широко застосовувати інженерне обладнання місцевості, отримала значний розвиток польова і довготривала оборона, особливо під час російсько-японської війни (1904 – 1905).

У 1-ій світовій війні 1914 – 1918 насичення армій швидкострільною артилерією, автоматичною зброєю, появу нових засобів боротьби (танки, авіація тощо) і різке збільшення чисельності армій створили передумови для подальшого розвитку тактики. Створення оборонних позицій, ешелонованих в глибину, широке застосування траншей, ходів сполучення, інженерних загороджень і застосування різних видів зброї робили оборону усе міцнішою в порівнянні з силами і засобами сторони, що наступає, що зумовило перехід до позиційних форм збройної боротьби.

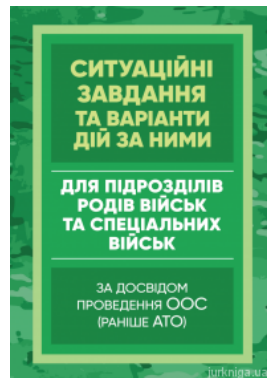
Починаючи з 1915 року головною проблемою тактики стає прорив позиційного фронту. З цією метою стали створювати декілька ешелонів стрілецьких лав – “ХВИЛЬ”, що слідували одна за одною на дистанції 50 – 75 м з інтервалами між бійцями 1 м, але при цьому війська, несучи великі втрати, все ж не могли прорвати ворожу оборону. Сторона, що наступала, намагалася руйнувати оборонні споруди противника і прокладати дорогу піхоті масованим вогнем артилерії. З цією метою застосовувалася багатоденна артпідготовка, але і вона не забезпечувала придушення вогневих точок на всю глибину оборони противника. У 1918 році воюючі сторони остаточно відмовилися від застосування “ХВИЛЬ” і ланцюгів і перейшли до групової тактики або тактики штурмових груп, такої, що була розчленовуванням стрілецьких ланцюгів на дрібні піхотні групи (відділення, взводи), посилені легкими кулеметами, рушничними гранатометами і вогнеметами, що дозволяло краще використовувати можливості піхоти.

Поява в 1916 році танків і артилерії супроводу підсилила вогневу і ударну потужність військ, що наступають, і дозволила досягти значних успіхів у здійсненні тактичного прориву ешелонованої оборони противника. Наступ вівся методично по принципах: артилерія руйнує, піхота займає. Піхота наступала на вузьких ділянках прориву: дивізія – близько 2 км, полк – 1000 – 1200 м, батальйон – 400–600 м. До кінця війни бій став загальновійськовим,

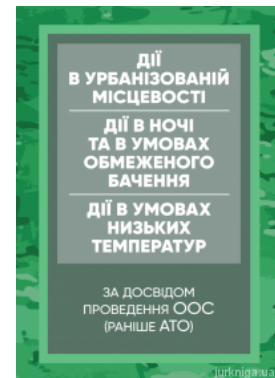
Книги, які можуть вас зацікавити

Робота штабного офіцера тактичної ланки

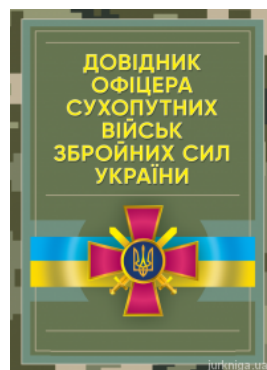
Методичні рекомендації "Ситуаційні завдання та варіанти дій за ними для підрозділів родів військ та спеціальних військ" (за досвідом...)

Дії в урбанізованій місцевості, дії вночі та в умовах обмеженого бачення та дії в умовах низьких температур (за досвідом проведення ООС (раніше АТО))

Методичні рекомендації з планування та організації бою за стандартами НАТО (штаб бригади (батальйону) та їм рівних)

Довідник офіцера Сухопутних військ Збройних Сил України

Тактика легкої піхоти для дій малих груп

[Перейти на сайт →](#)